

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

О.В. ВАРЕЦЬКА

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Сьогодення суспільства характеризується стрімким розвитком інноваційних перетворень у різних сферах життєдіяльності людини, в тому числі і соціальної. Суспільству і державі потрібні громадяни, які вміють соціалізуватися в швидкоплинний соціум, люди творчі, активні, конкурентноспроможні, компетентні, здатні до змін, з гнучким критичним мисленням, універсальними способами дій, засвоєними духовно-моральними цінностями.

Саме на це спрямований Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [3], відмінною особливістю якого є посилення практичної життєвої орієнтованості освіти на засадах особистісно зорієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів. При цьому компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей учнів. Зауважимо, що в структурі ключових компетентностей школярів значне місце посідає соціальна компетентність як готовність, здатність до соціальної взаємодії, ефективної поведінки в різних життєвих сферах, в різному соціальному оточенні, як єдність соціальної адаптованості і мобільності. Таким чином, одним з важливих завдань освітнього процесу є розвиток соціальної компетентності. З іншого боку, в сучасних умовах повноцінне включення людини в життя суспільства зрештою забезпечується її взаємодією зі світом мас-медіа. Це відбувається в особистісному плані (культура людини — медіакультура людини) і в соціальному плані (культура суспільства — медіакультура суспільства).

Формуванню соціальної компетентності педагогів та школярів приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні вчені В.Байденко, І. Зимня, У. Каннінг, В. Куніцина, В. Сейд, Б. Шпінат, Г. Шотмейер та ін. У наукових дослідженнях С. Гончарова, В. Куніциної, В. Первутинського та інших учених розглянуто сутнісні, змістовні, структурні характеристики соціальної компетентності. Науковці вказують на важливість урахування багатоаспектного характеру формування соціальної компетентності фахівця. Проте, недостатньо висвітленим залишається питання формування соціальної компетентності педагогів засобами медіаосвіти.

Разом з тим медіа-культура завдяки медіа-технологіям глибоко пронизує життя людини та неоднозначно впливає на формування змісту свідомості, що висуває потребу у спеціальній підготовці учнів, а передусім педагогів, до життя у сучасному просторі медіа-інформації та у майбутньому глобальному інформаційному суспільстві.

Вирішення вище означених завдань залежить від особистісної та професійної підготовки педагога. Слід зауважити, що серед ключових компетентностей для навчання впродовж життя (країни Євросоюзу, Лісабон, 2001) виокремлено загальну культуру, підприємницькі, соціальні навички. Формування ключових компетенцій фахівців, комунікативних, організаційних здібностей, здатності до співпраці, роботи в групі, ініціативності є завданням української освіти в умовах євро інтеграції. У свою чергу, галузевий стандарт вищої освіти (ГСВО) визначає загальнонаукові, професійні (загально-професійні і спеціалізовано-професійні), інструментальні, соціально-особистісні блоки універсальних компетенцій. Небезпідставно соціальну компетентність вважають одним із значущих факторів, здатних забезпечити стійку життєдіяльність педагога у професійній діяльності, необхідною умовою його успішної професійної педагогічної діяльності. Така компетентність, на думку Є. Муниць, включає засвоєння соціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальних функцій, що усуває відчуття внутрішнього дискомфорту і блокує можливість конфлікту з соціальним середовищем [7, с. 4].

Ознаками соціальної компетентності є наявність знань про соціальну дійсність і себе, складних соціальних умінь і навичок взаємодії; гнучкості поведінки в соціальних ситуаціях; здатності досягати мети в соціальній взаємодії, досягаючи балансу між кооперацією і конфронтацією; соціально значущих і професійно важливих якостей; вмінь прогнозувати розвиток ситуацій міжособистісного спілкування, зміни в розвитку життєвих ситуацій; вмінь будувати гіпотези про точки зору партнерів, їхнє ставлення до предмета спільної діяльності, соціальної відповідальності [10, с. 41]. Процес формування соціальної компетентності педагога пов'язаний із змістовим функціоналом суспільних вимог до нього. Серед підходів до формування соціальної компетентності виокремлюють гуманістичний, особистісний, діяльнісний, екофасилітативний, компетентнісний, системний та інші, які дозволяють вплинути на сферу соціальних стосунків і самореалізації суб'єкта.

Процес формування соціальної компетентності має аксіологічну, громадянську, креативну, гуманістичну, рефлексивну спрямованість; максимально сприяє саморозкриттю, самовизначенню, саморозвитку, самовияву й соціалізації, проявам самостійності, ініціативності, лідерських якостей особистості, засвоєнню позитивних стереотипів та алгоритмів соціальної поведінки, соціально значущої діяльності, вирішенню життєвих соціальних проблем, підвищенню соціального й особистого статусу, розвитку впевненості у собі педагога.

Формування соціальної компетентності педагога відбувається безпосередньо з розвитком його професійної компетентності, паралельно з процесами становлення соціального досвіду, розширення простору міжособистісного спілкування, розвитку соціального інтелекту, просоціальних якостей особистості.

У професійній підготовці, формуванні соціальної компетентності важливим є налагодження взаємодії педагога із середовищем, реалізація соціально значущих проектів, групової та індивідуальної проблемно-пошукової, інноваційної діяльності в умовах соціально-ціннісних стосунків, застосування засобів медіаосвіти (ЗМО). В медіаосвітньому плані – педагог має навчитися вільно орієнтуватися у світовому інформаційному просторі, оволодіти необхідними знаннями та навичками для пошуку, зберігання, використання, трансформації інформації, видозміни її форми та інше.

Слід зазначити, що медіаосвіта як один із сучасних напрямів педагогічної науки стала предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Питання впливу медіатекстів на різні вікові групи, критерії та рівні розвитку медіааудиторії стали предметом наукового пошуку І. Левшина, Ю. Усова, О. Федорова, О. Шарикова. Такі науковці як С. Пензін, О. Федоров та інші приділили увагу розробці та аналізу медіаосвітніх концепцій, моделей, а Л. Баженовим, О. Барановим, Л. Зазнобіною, Г. Поличко розроблені методики медіаосвіти. Вітчизняний досвід медіаосвіти став предметом вивчення та аналізу у працях Г. Онкович, Б. Потятинник, О. Нечай. Саме тому, сьогодні можна говорити про виокремлення загального поняття медіаосвіти як галузі медіапедагогіки, спрямованої на розвиток у педагогів критичного мислення на матеріалі медіа і способів використання медіа-ресурсів в особистісному та професійному розвитку [9].

Існують різні підходи щодо визначення поняття «медіаосвіта». Російська школа медіаосвіти (Федоров А. В., Шариков А. В.) визначає медіаосвіту як «напрямок педагогіки, що забезпечує вивчення закономірностей масової комунікації (преси, ТБ, радіо, кіно, відео тощо)» [6]. Основними завданнями такої медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, сприйняття, розуміння, усвідомлення наслідків впливу різної інформації, навчання способів спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. З іншої точки зору, медіаосвіта – це процес розвитку особистості посередництвом і матеріалами засобів масової комунікації: преси, радіо, телебачення, кіно, інтернет, інших мультимедійних комп'ютерних систем. У цьому випадку головне завдання медіаосвіти – розвивати «вміння поставити ЗМІ на службу

людям, взяти з них найцінніше, а також активно брати участь у створенні власних медіапродуктів» [1]. У більш нових трактуваннях поняття «медіаосвіта» наголошується на формуванні в аудиторії ЗМІ здатності до активного, осмисленого засвоєння медійного змісту, заснованого на знаннях про сутність, специфіку і цілі масових комунікацій. Все більше уваги надається «розвитку самостійного критичного мислення стосовно засобів масової інформації, надбанню практичних навичок у виявленні неправдивих повідомлень і спотворень інформації, виробленню стійкого імунітету до маніпулятивного впливу мас-медіа, збагаченню соціального досвіду аудиторії в практиці спілкування з друкованою й електронною продукцією. Отже, медіаосвіта покликана формувати культуру раціонального освоєння медійного змісту, розвивати соціальну активність» [2] та компетентність громадян. У цих тезах медіаосвіту можна розглядати як щонайширше застосування в навчальному процесі медіатехнологій та медіапродуктів.

В умовах тотальної інформатизації суспільства популярними, досить широко вживаними та дослідженими науковцями засобами навчання є комп'ютер та інформаційні технології. У цьому сенсі, як небезпідставно стверджує Т. Семакова [8], дещо залишається поза увагою українських науковців засоби отримання інформації, а саме засоби медіаосвіти (ЗМО) (преса, телебачення, радіо, кіно, відео тощо), вміле використання яких здатне підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків впливу інформації на психіку, опанування способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів.

У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток уміння опрацьовувати теоретичний матеріал, який представлено на різних носіях, у різних системах кодування (аналітичній, вербальній, графічній, об'єктній, схематичній, текстовій), осмислено здобувати теоретичну інформацію (символьну, текстову, числову, графічну) за допомогою навчальних традиційних (друкованих підручників, посібників, додаткової літератури) та віртуальних (електронних підручників та посібників, мережі Інтернет) інформаційних фондів, джерел позанавчальної інформації у вигляді ЗМО на друкованій основі (книги, газети, журнали), електронних засобів передачі інформації (радіо, ефірне, кабельне, супутникове телебачення, відео, комп'ютерні мережі, комп'ютерні ігри та інше).

Особливостями ЗМО є надання більших можливостей для активізації пізнавальної діяльності педагогів, які полягають в оновленні змісту навчальної дисципліни, збагаченні навчального процесу новими формами й прийомами роботи зі школярами, завдяки чому зростає зацікавленість педагогів в результативності власної діяльності. Інформація, представлена у ЗМО, не є спеціально підготовленою для навчальних цілей, проте, вона має деякі переваги в порівнянні з традиційними джерелами. Важливим є те, що педагоги, обробляючи її, самі встановлюють міжпредметні зв'язки. Інформація надає емоційного забарвлення науковим даним, спонукає педагогів до знаходження головної думки. Незвичні форми формулювання завдань змушують їх відходити від алгоритмів і шаблонів, вимагають перенесення предметних знань у нові умови [6].

Серед основних форм роботи із зазначеними засобами виокремлюють наступні: 1) самостійний пошук інформації з теми, подання її в табличному або іншому виді; 2) виконання завдань, запропонованих вчителем; 3) трансформування інформації, зміна її об'єму, форми, носія залежно від аудиторії, для якої вона призначена [8]. Одним з найбільш ефективних засобів реалізації на практиці поставленої перед школою завдання є соціальне проектування. Виступаючи складним системним утворенням, соціальне проектування включає соціальну пробу, соціальну практику та соціальний проект. Проба, практика і проект можуть існувати не тільки як взаємодоповнюючі, що опосередковують види діяльності, але і як самостійні, кінцеві, завершені.

Вплив засобів медіаосвіти на формування соціальної компетентності, на нашу думку, варто розглядати безпосередньо через розвиток функцій соціальної компетентності (на підставі її структурно-функціонального аналізу, проведеного С. Краснокутською).

Такими функціями є наступні. 1. Прикладна, яка розкриває застосування соціальних знань і вмінь в практичній життєдіяльності. 2. Адаптаційна, яка дозволяє людям реалізовувати свої потреби, можливості, здібності вступати у взаємодію з іншими членами спільноти, соціальними мікрогрупами, інститутами, організаціями й суспільством в цілому. 3. Інтегративна, яка надає можливості бути прийнятим у спільноту, соціальну групу, суспільство. 4. Орієнтаційна, яка створює умови для вибору певного напрямку в своїй соціальній та професійній діяльності. 5. Статусна, яка передбачає можливості для індивіда отримати соціальний статус, адекватний його знанням, вмінням, що допомагає людині посісти своє місце в суспільстві. 6. Рольова, яка стосується засвоєння індивідом соціальних ролей та соціокультурних норм [5, с. 87].

Сьогодні творити інтегрований простір знань у віртуальному середовищі й ефективно його використовувати без допомоги медіазасобів неможливо. Адже, як зазначає Ю.Тельнов, саме завдяки віртуальному інтегрованому простору знань можна об'єднати різні джерела інформації з різних дисциплін, спеціальностей і учасників освітнього процесу (викладачів і учнів) у рамках єдиної системи; забезпечити постійний розвиток системи за рахунок оновлення теоретичного знання і безперервного накопичення нового досвіду, набутого викладачами і учнями в ході навчального процесу; надавати інформацію, релевантну завданню, що вирішується, кожному з учасників освітнього процесу відповідно до його знань, переваг і потреб [12], сформувати соціальну компетентність як учнів, так і педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація кіноосвіти і медіапедагогіки Росії. Российский общеобразовательный портал // Режим доступу: <http://edu.of.ru/mediaeducation>.
2. Баришполець О. Медіаосвіта: зарубіжний досвід // Соціальна психологія. 2008. – №3.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ №1392 від 23.11.11 року / Режим доступу http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
4. Коновалова Т. Ю. Социально-психологическая компетентность руководителей отдела внутренних дел и методы ее развития: дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Т.Ю.Коновалова. – М., 2004. – 235 с.
5. Краснокутская С. Н. Формирование социальной компетентности студентов вуза: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Светлана Николаевна Краснокутская. – Ставрополь, 2006. – 178 с.
6. Медиаобразование // Российская педагогическая энциклопедия. Т. 1 / Гл. ред. В. В. Давыдов. – М.: Большая российская энциклопедия, 1993.
7. Муниц Е. С. Формирование социальной компетентности специалистов по социальной работе в процессе обучения в вузе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Теория, методика и организация социально-культурной деятельности (по всем уровням образования)» / Евгений Семенович Муниц. – Москва, 2009. – 19 с.
8. Семакова Т.О. Роль засобів медіаосвіти у формуванні самоосвітніх умінь студентів технічних коледжів // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/semak.pdf
9. Скиба М.М. Медіаосвіта в контексті підготовки майбутнього спеціаліста до соціально-педагогічної діяльності / Режим доступу: <http://iconf.univer.ck.ua/attachments/article/27/od-2012-s-112.pdf>
10. Скірко Р. Л. Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.Л. Скірко ; Класичний приватний ун т. – Запоріжжя, 2010. – 250 с.
11. Соколова Н.Ю. Медиаобразование как средство активизации познавательной деятельности учащихся [Электронный ресурс]: открытая электронная библиотека «Медиаобразование» / Н.Ю. Соколова // Российский общеобразовательный портал Министерства образования и науки РФ. – Режим доступа: <http://www.mediaeducation.ru>.
12. Тельнов Ю.Ф. Реализация компетентностного подхода к обучению на основе управления знаниями // Научная сессия МИФИ – 2007. – С.338.